

Ivan Thurzo

A black and white portrait of Ivan Thurzo, a man with a mustache, wearing a dark jacket and a patterned scarf. The portrait is centered on the cover.

ROZPOMIENKY

V Slovenskej národnej rade

Spolok slovenských spisovateľov

Ivan Thurzo

ROZPOMIENKY

V Slovenskej národnej rade

Spolok slovenských spisovateľov

Copyright © Ivan Thurzo – dedičia, 2014

Cover design © Jana Satková, 2014

© Spolok slovenských spisovateľov, Bratislava 2014

Realizované s finančnou podporou
Ministerstva kultúry Slovenskej republiky

SPOLOK SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV

Ivan Thurzo: Rozpomienky. V Slovenskej národnej rade

Prvá časť Rozpomienok do prijatia Deklarácie slovenského národa vyšla pod názvom
Medzi vrchmi a na rovine (Tatran 1987)

Jazykový redaktor: Ivan A. Petranský

Poznámkový aparát: Natália Rolková

Sadzba: Jana Satková

Obálku s použitím fotografie z archívu SNK spracovala Jana Satková

Tlač: P+M Turany

Prvé vydanie

Printed in Slovakia

ISBN 978-80-89727-10-0

Ivan Thurzo¹

ROZPOMIENKY

V Slovenskej národnej rade

V prvých dňoch novembra 1918 mal som nejakú prácu v Tatra banke. Hľadal som vtedajšieho hlavného direktora Cyrila Kresáka² a našiel som ho v rozhovore s Matúšom Dulom³, predsedom Slovenskej národnej rady. Slovenská národná rada úradovala práve v zasadačke banky, ktorá jej ju kvôli tomu celú dočasne prepustila. Matúš Dula sa medziiným sťažoval na pomalosť bežných prác v SNR. Vraj tajomník K. A. Medvecký⁴ každú sobotu, niekedy i včasnšie, odchádza do svojej farnosti a prichádza až v pondelok, ba niekedy až v utorok. V SNR sa v tom čase sústreďovala celá organizácia slovenského národného i hospodárskeho života, najmä z krajov, kde jednotlivé mestá, mestečká a dediny svojimi uzneseniami už prijali Deklaráciu slovenského národa⁵ a tým sa automaticky podriadili autorite SNR. Do SNR prichá-

¹ Ivan Thurzo (1882, Banská Bystrica-Radvaň – 1964, Martin), redaktor, publicista, národný pracovník. Úradník Tatra banky v Turčianskom Sv. Martine, Ľudovej banky v Námestove, vedúci filiálky Krupinskej sporiteľne. Účastník prvej svetovej vojny, kde bol ťažko ranený. Signatár Deklarácie, vedúci kancelárie SNR. Stúpenec ČSR a čs. vzájomnosti.

² Cyril Kresák (1863, Dolný Kubín – 1945, Senica), riaditeľ Tatra banky, signatár Deklarácie.

³ Matúš Dula (1846, Blatnica – 1926, Ružomberok), politik, predseda Slovenskej národnej strany (SNS), predseda SNR, signatár Deklarácie, spolupredseda Matice slovenskej (MS), podpredseda pražského Národného zhromaždenia (NZ) a predseda Klubu slovenských poslancov v rámci neho.

⁴ Karol Anton Medvecký (1875, Dolná Lehota – 1937, Bojnice), etnograf, historik a cirkevný hodnostár, tajomník SNR, signatár Deklarácie, poslanec Národného zhromaždenia, funkcionár Československej strany lidovej i Muzeálnej slovenskej spoločnosti (MSS).

⁵ Deklaráciu slovenského národa (alebo Martinskú deklaráciu) prijala Slovenská národná rada ako najvyšší reprezentatívny orgán Slovákov 30. októbra 1918 v budove Tatra banky v Turčianskom Sv. Martine.

MATÚŠ DULA, PREDSEDA SLOVENSKEJ NÁRODNEJ RADY

dzalo množstvo listov, takmer každý deň, a bolo ich treba riadne povybavovať.

V kancelárii SNR už pracovali jedna či dve slečny, ale robili len písárske práce, zapisovali do protokolu došlé listy a odpisovali, resp. prepisovali načisto koncepty predsedníctva, resp. tajomníka. Na Dulovu poznámku, že by potrebovali v SNR nejakú mužskú silu, ktorá vie samostatne korešpondovať, Kresák ukázal na mňa, podotknúc: „Tu by bola takáto sila.“ Dula pozrel na mňa a poznamenal: „Nuž dobre,“ ale z prízvuku jeho slov bolo vidieť,

že som mu nie príliš sympatický, hoci to aj nedal najavo viditeľným spôsobom. Počas mojej vojenskej kalvárie raz alebo dva razy intervenoval v môj prospech u dr. Erdélyho ml. v Budapešti, moju vtedajšiu vec poznal a pokladal ma za neprimeraného radikála nielen v národnostných, ale aj v iných otázkach, najmä sociálnych. Okrem toho si iste pamätal moje ideové nezhody s Vajanským a s Ambrom Pietrom pre Kompišovu prednášku o Karlovi Havlíčkovi-Borovskom, mnou navrhnutú a zabezpečenú na zhromaždení slovenskej mládeže v Martine v auguste 1906. Niektorí starší martinskí národovci videli totiž vo mne „pokrokára, sympatizujúceho so socializmom“. Bol som riadnym predplatiteľom pražského Práva lidu a budapeštianskej Népszavy, neskôr aj berlínskeho Vorwärtsu.

Nuž, už v nasledujúci deň ma na sekretariáte SNR Karol A. Medvecký spoznal osobne a súhlasil s mojou akceptáciou. Ohľadne platu som sa vôbec nedohovoril, ponechajúc túto vec na riešenie Dulovi a Medveckému, po zistení mojej zbehlosti v práci. U mňa vtedy hlavnou vecou bolo, že slúžim národu, a to už slobodnému, čo ma naplňovalo vnútorným uspokojením. Bol som v tomto ohľade veľkým idealistom.

Na sekretariáte SNR bolo skutočne toľko práce, že sme ju ani dvaja ľudia nezvládli. Sám predseda Dula bol už v 73. roku života, nemal už duševnej sily, energie a rutiny, aká bola potrebná pri riadení takej celoslovenskej ustanovizne, akou bola SNR, a Medvecký slúžil vlastne dvom pánom. Svojmu biskupovi, ktorému svojho času prisahal kňazskú poslušnosť, a SNR. Keby svätokrížsky biskup Farkas Radnai⁶, ktorému Medvecký ako svojmu ordináriovi podliehal, bol býval Slovákom, bol by Medveckého okamžite uvoľnil zo služby v bacúrovskej rímskokatolíckej farnosti, menu-

⁶ Wolfgang Radnai, pôvodne Wolfgang Ritthammer, maď. Farkas Radnai (1848, Chişineu-Criş – 1935, Sümeg), rímskokatolícky (r. k.) kňaz, banskobystrický diecézny biskup, po rezignácii 16. decembra 1920 vymenovaný za titulárneho arcibiskupa axomiského. Po rozpade Uhorska vykázaný do Maďarska.

júc na jeho miesto administrátora. No Radnai po „panslávskom hóbortosságu“, ako niektorí Maďari a maďaróni charakterizovali Martinskú deklaráciu, ešte viac zanevrel na Medveckého ako predtým. Medvecký preto musel byť i naďalej správcom bacúrovej fary a len nakrátko mohol dochádzať do Martina. Takto práca SNR viazla.

Svätokrížsky, resp. banskobystrický rímskokatolícky biskup Farkas Radnai bol vo svojej diecéze skutočným „Farkašom“ (t. j. po slovensky vlkom). Bol pôvodom Nemeц, narodený v mestečku Kisjenő⁷ v Aradskej stolici, pôvodne sa volal Wolfgang Ritthammer, no pomadžarčil si meno na Farkas Radnai. Svojou bezohľadnosťou a neobyčajnou dravou zaujatosťou voči tým slovenským kňazom, ktorí čo len máličko (ale veľmi máličko) zapáchali slovenčinou, vyzískal si v slovenskej verejnosti prezývku „biskup Vlk“. V banskobystrickej diecéze sa primerane tomu ani jeden slovenský kňaz neodvážil ani len tajne predplatiť si Národné noviny alebo Slovenský Týždenník. Keby sa o takomto „priestupku“ voči „maďarskému národu“ dozvedel biskup Vlk, bol by ho v momente preložil na najchudobnejšiu farnosť. Jediný Karol A. Medvecký si dovoľil byť otvoreným Slovákom a za takéto svoje presvedčenie musel ísť do Bacúrova, kde jadro jeho farníkov tvorilo len niekoľko Cigánov a tam by Medvecký bol musel aj dokončiť svoj život, nebyť oslobodenia Slovenska spod maďarskej nadvlády. Aj v iných diecézach na Slovensku v tých časoch boli biskupi takmer napospol plávajúci na vlnách bezuzdného maďarského šovinizmu, ale trpeli roduverných slovenských kňazov v svojom obvode, pravda, nedopriali im výnosnejšej farnosti. Napríklad, známy zloduch, spišský rímskokatolícky biskup Sándor Párvy⁸, mal vo svojej diecéze viacerých slovenských roduverných kňazov, vedel o nich a trpel ich, no u biskupa Vlka takéhoto „národnostného“ luxusu nebolo.

⁷ Chişineu-Criş – mesto v západnej časti Sedmohradska v Rumunsku.

⁸ Alexander (Sándor) Párvy (1848, Gyöngyös – 1919, Budapešť), spišský biskup od roku 1904, neslávne známy v súvislosti s Černovskou tragédiou v roku 1907.

V slovenskom Turci začas bol bielou vranou aj pod biskupom Vlkom Stanislav Kianička⁹, valčiansky farár, autor viacerých náboženských článkov v Kazateľni a v Katolíckych novinách do roku 1900 a dielca Svätý rok, ktorý vydal v roku 1901 Spolok sv. Vojtecha v Trnave. Biskup Vlk už aj z úzkeho cirkevno-náboženského hľadiska nemohol Kianičkovi vytykať túto literárnu činnosť. Najviac mohol od neho požadovať, aby písal po maďarsky. No rozhodne musel Kianičku ako literárne pôsobiaceho trochu aj rešpektovať. Kianička bol riadnym členom Muzeálnej slovenskej spoločnosti, veď bol rodom Martinčan a pochádzal z rodu vernej slovenskej rodiny. No, aby u biskupa Vlka neupadol do nelásky, vzdal sa členstva v MSS. Do MSS opätovne vstúpil až v slobodnom Slovensku. Slovenskí kňazi vo svätokrížskej alebo banskobystrickej diecéze boli takí zastrašení maďarskou chamtivosťou biskupa Vlka, že aj taký slovenský kňaz, akým bol napríklad Jur Koza-Matejov, pôsobiaci v Necpaloch, sa obával dávať hoci len nepatrne najavo, že je síce len veľmi tichý, no zato presvedčený Slovák. V snahe vyhnúť sa prípadnému upodozrievaniu z „panslavizmu“ prispieval do maďarských novín, podpisujúc sa Kóza György! Pamätám si veľmi dobre zo svojho pôsobenia na sekretariáte SNR, keď Karol A. Medvecký, ako budúci referent Šrobárovho ministerstva pre rímskokatolícke cirkevné veci, mal značné problémy, ktorého rímskokatolíckeho kňaza poveriť v „panslávsom Turci“ vziať prísahu vernosti k československému štátu od svojich turčianskych oltárnych bratov. Napokon po dlhom váhaní rozhodol sa zveriť túto funkciu Jurovi Kozovi-Matejovovi. (Na Kianičku si sťažoval, že – ako Slovák – vystúpil svojho času z MSS, a preto ho celkom obišiel v tejto záležitosti.)

Nuž, biskup Vlk pomocou svojho biskupského tajomníka Havrana vedel držať na korde všetkých kňazov vo svojej diecéze

⁹ Stanislav Kianička (1873, Turčiansky Sv. Martin – 1940, Valča), r. k. kňaz a náboženský spisovateľ. Pôsobil v Dlhom Polí, Necpaloch a Valči.

ze. V tejto súvislosti mi brat švagra Jozefa Gregora-Tajovského Ján Gregor, rímskokatolícky kňaz, dekan v Žarnovici, vyrozprával príbeh zo svojej podriadenosti biskupovi Vlkov. Už neviem, kde kaplánčil vtedy Jano Gregor, keď dostal od biskupa Vlka ferman¹⁰, začínajúci sa stereotypnými slovami: „Kedves fiam¹¹...“, ktorým osvietený pán biskup ráčil ho vyslať „na pokračovanie jeho duchovných štúdií“ za kaplána do Brezna. Jano Gregor sa veľmi nepotešil biskupovmu fermanu. V Brezne duchovní oboch konfesií – rímskokatolícki i evanjelickí – boli vyslovene maďaróni a Jano Gregor už aj pod vplyvom svojho brata, keď aj nie zjavne, ale tajne, bol presvedčený Slovák. Breznianska rímskokatolícka inteligencia plávala tiež v maďarónskych vodách, takže aj farár, aj kaplán – nútení najmä biskupom Vlkom – museli dosť často kázať a vôbec vykonávať náboženské úkony – kde sa len dalo – po maďarsky. Dedinčanovi Janovi Gregorovi, hoci maďarčinu perfektne ovládal, sa do maďarských kázní veľmi nechcelo, tým skôr, že dosiaľ kázaval len po slovensky vo svojom dovtedajšom pôsobisku. Čo teda robiť? Po dlhom uvažovaní sa odhodlal osobne predstúpiť pred osvieteného pána biskupa a prosiť ho o zmenu jeho fermanu, totiž o preloženie za kaplána na takú farnosť, kde by nemusel kázať po maďarsky.

Ohlásil sa teda s pokorným a skrúšeným srdcom v biskupskej kancelárii, žiadajúc audienciu u svojho ordinára. Po dlhšom čakaní sa konečne otvorili dvere biskupskej komnaty a úbohý Jano Gregor sa s tlúpicim srdcom hodil na kolena pred osvieteným pánom biskupom, sediacim na svojom biskupskom prestole, bozkajúc mu ruku, skrúšeným hlasom prosil ho, či by nebol taký milostivý a zmenil svoje rozhodnutie o preložení ho do Brezna za kaplána. Aby udrel na primeranú strunu biskupovho myslenia i cítenia, Gregor sa odhodlal využiť vo svojej prosbe fortieľ, ktorým by získal biskupa pre jej prajné vybavenie. Totiž, v Brezne

¹⁰ Úradný výnos, vyhláška, obežník, rozpis činnosti.

¹¹ Milý synu.

v tom čase už boli nadobudli väčšinu katolíci prisťahovaním sa a vyššou populáciou, hoci predtým Brezno vo väčšine bolo evanjelické. Túto okolnosť chcel využiť vo svoj prospech Jano Gregor, odôvodňujúc svoju pokornú prosbu slovami, že pri „obracaní“ tých „luteránskych kacírov“ treba vedieť precízne narábať s maďarčinou a jeho maďarčina, ako o tom biskupská osvietenosť ráči mať vedomosť, má slovenský prízvuk, je totiž „tótos“, a s takýmto prízvukom by podľa neho nemohol vykonať úspešne misiu pri obracaní luteránov maďarského zmýšľania.

Biskup Vlk si pokojne vypočul pokornú prosbu svojho podriadeného kňaza, zaváňajúceho slovenskou dedinou, a nepohnúc ani obrvou celkom chladnokrvne odpovedal Gregorovi (pravda, po maďarsky): „Dobre, syn môj, keď ty nechceš ísť za kaplána do Brezna, pôjdem tam za kaplána ja.“ Úbohý Ján Gregor pochopil, čo myslel jeho ordinárius pod svojím nádejným kaplánčením v Brezne. Predsa biskup nemôže ísť za kaplána do Brezna! Takýto div sveta sa v rímskokatolíckej hierarchii ešte nestal. Pokorne sklonil hlavu, božkal ruku svojmu ordináriovi a poslušne hlásil, že do Brezna už aj ide. Takto vedel držať na korde biskup Vlk všetkých kňazov svojej diecézy a najmä tých, u ktorých vetril čo len nepatrnú známku „nepatriotického“, t. j. nemaďarského zmýšľania.

Ale každej pesničke býva koniec. A tak nadišiel aj koniec dejstvom biskupa Vlka. Farkas Radnai primerane svojej spupnej maďarónskej povaha nemohol neprísť do sporu s československou štátnou správou, ktorú neuznával, a tak nezostávalo ministrom s plnou mocou pre Slovensko dr. Šrobárovi¹² nič iné, ako urobiť s ním krátky proces. Legionársky major Jozef Dřímál

¹² Vavro Šrobár (1867, Lisková – 1950, Olomouc), lekár, politik, významná postava slovenskej politiky v medzivojnovom Česko-Slovensku. Minister s plnou mocou pre správu Slovenska, minister školstva a národnej osvety. V rokoch 1925 – 1935 senátor Národného zhromaždenia za agrárnu stranu, od roku 1935 profesor na Lekárskej fakulte UK. Predseda povstaleckej SNR a činný aj po druhej svetovej vojne. Hlasista, stúpenec národnej jednoty Slovákov a Čechov.

v sprievode referenta pre rímskokatolícku cirkevnú veci Karola A. Medveckého vykonal poverenú misiu rýchle a hladko. Obaja sa dostavili do Radnaiho biskupskej rezidencie a preukázali sa splnomocnením Šrobárovho ministerstva pekne krásne vyzvali biskupa Vlka opustiť biskupský palác. Pána biskupa potom major Dřímal slušným spôsobom dopravil na maďarské hranice. Súčasne boli podobným spôsobom vyhostení z územia Československej republiky spišský biskup Párvy a nitriansky biskup gróf Viliam Batthyány¹³. Referent pre rímskokatolícku veci na Slovensku Karol A. Medvecký, ktorý formálne exekvoval nariadenia ministra dr. Šrobára o odstránení biskupa Radnaiho, dostal týmto činom za svoje krivdy, utrpené od biskupa, náležitú satisfakciu.

Postavený do takýchto nevhodných pomerov v SNR, snažil som sa radšej dostať odtiaľ preč. Uvoľnilo sa miesto účtovníka v zásobovacom oddelení martinského župného úradu. Na radu Jozefa Fábryho pobral som sa predstaviť Eugenovi Graberovi, synovi známeho martinského židovského obchodníka Jakuba Grabera, vedúceho zásobovacieho oddelenia. So mnou prišiel aj Jozef Fábry, ktorý sa s Graberom poznal veľmi dobre. Graber tam čosi svojej pisárke diktoval do písacieho stroja a my sme obaja úctivo čakali, kým Graber dokončí svoje diktovanie. No trvalo to akosi dlho a obidvaja sme už boli netrpezliví, že nás Graber necháva čakať. V tom sa otvoria dvere a vyjde celý zadychčaný Karol A. Medvecký s poznámkou, aby som nerobil hlúposti, ale aby som sa vrátil do SNR, že tam potrebujú mňa a nemám sa čo ponúkať akémusi Židovi. Toto mi, pravda, povedal už len vonku na ulici.

Nuž, znova som zaujal úradnícke miesto na sekretariáte SNR, pracujúc spolu s Medveckým až do toho času, kým ma v prvej polovici decembra roku 1918 nepozvali do redakcie Národných novín.

¹³ Viliam Batthyány (1870 – 1923), nitriansky sídelný biskup. V roku 1920 vypovedaný, abdikoval a emigroval do Maďarska.

Moje pôsobenie v SNR lapidárne charakterizoval Štefan Krčméry¹⁴ v marcovom čísle Slovenských pohľadov roku 1932 nasledovne:

PÄTĎESIATKA IVANA THURZU

„Prevrat je prevrat. Všeličo ide v ňom krížom-krážom, ako pri požiari. Veľký politický prevrat na Slovensku roku 1918 vychodil z Turčianskeho Sv. Martina, kde vyslovená bola deklarácia a kde úradovala zatým Slovenská národná rada. Martin bol malým mestečkom a z jeho ľudí mnohí boli ešte na vojne a za hranicami v légiách. Nebolo na všetko rúk, na čo by sa vtedy v Martine boli žiadali ruky. Nie div, že všeličo viazlo i v Národnej rade a všeličo išlo krížom-krážom. Vtedy prišiel do Martina a do Národnej rady Ivan Thurzo a s ním systém. Trochu dobrej byrokracie a poriadku. Protokoly Národnej rady zachovajú toho pamäť! Mnoho škriepok bolo, i proces o údajnej klauzule deklarácie a o meritu prvých schôdzok Národnej rady. To vtedy ešte Ivana Thurzu v Národnej rade nebolo. Keby bol býval, boli by sme si v slovenskom živote ušetrili mnoho škriepok a trpkostí. Pri jeho päťdesiatke chválime dobrú byrokráciu.

Od polovice decembra 1918 bol Ivan Thurzo členom redakcie Národných novín. Jeho príchod umožnil premeniť Národné noviny na denník. Boli sme v redakcii vedľa svojho šéfa Jozefa Škultétyho len dvaja, bolo sa treba obracať a tempo, akým začal, Ivan Thurzo si zachoval, i keď nás bolo už viac. Také je už základné tempo jeho povahy. Kto sa prizrie jeho písmu, spozná, že je písané rýchlo a s chvatom. I jeho hovor je prudký. Ale prizri sa obsahu, nie písmu, poznáš, že je to obsah – akoby sme povedali – náležite vysedený. Článok, ktorý mu tiekol spod pera, bol už nepochybne hotový v duši prv; možno sa sformoval za bezsennej noci, alebo na

¹⁴ Štefan Krčméry (1892, Mošovce – 1955, Pezinok), básnik, literárny historik a kritik, publicista, prekladateľ, signatár Deklarácie, dlhoročný tajomník Matice slovenskej, redaktor Národných novín, Slovenských pohľadov a iných.

prechádzke, tiež strmým krokom, proti vetru, a nad to bol podmienený známosťami, zhromažďovanými cez tri desaťročia, od útleho detstva. Thurzo je duch bedlivo pozorujúci, vnímajúci i čítajúci a korisť jeho vnímania a čítania zachováva jeho pamäť napodiv bohato a verne. V redakcii neoceniteľná nám bola jeho prenikavá znalosť slovenského života, politického života starého Uhorska a rozhľad o politickom živote zahraničnom taký, ktorý by bol ku cti redaktorovi ktoréhokoľvek svetového žurnálu. Jeho články o maršalovi Fochovi¹⁵, o Lloyd Georgeovi, o Wilsonovi, vyzreli z náležitej znalosti svojho predmetu a mnohoročného sledovania ľudí a života. Nás, ktorí sme Thurzu poznali, nebolo by prekvapilo, keby na žiadosť podobný článok bol vyšiel z jeho pera i o niektorom menej významnom členovi anglického alebo francúzskeho parlamentu. On znal svoj obľúbený predmet, dejiny európskej politiky, s takou podrobnosťou. V redakcii sme ho volávali „pánom zahraničným“.

Roku 1922 rozlúčil sa s redakciou a vrátil sa k svojmu pôvodnému povolaniu, k sporiteľníctvu. Hovorí sa, že je najlepším slovenským znalcom i tejto otázky, a iní sú povolaní oceniť, čo vykonal v slovenskom sporiteľníctve i prakticky. Z redakcie a tým z politického života slovenského odišiel z horkosti, akú politický život prináša. Pre človeka, ktorý sa bojom nevyhýba a dožaduje sa mravnosti vo verejnom živote za každú cenu, tej horkosti sa veru mohlo dosť nazbierať. Odvtedy stretáme sa vše s jeho článkami v Slovenských pohľadoch. Prinášajú vždy svetla. Sú vzácné.

Aby ich ešte mnoho bolo!“

Štefan Krčméry

Slovenské pohľady, XI., VIII. 1932, číslo 2 – 3, s. 184 – 185.

Okrem vybavovania každodennej agendy v súvislosti s rozličnou korešpondenciou s členmi výkonného výboru SNR, so zástupcami, resp. predstaviteľmi jednotlivých miestnych odborov

¹⁵ Ferdinand Foch (1851, Tarbes – 1929, Paríž), francúzsky dôstojník, maršal, od marca 1918 vrchný veliteľ spojeneckých síl, významná osobnosť Parížskej mierovej konferencie.